

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

МИРЗО УЛУГБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ

*“Замонавий ўзбек адабиётишунослигининг
янги ланиши тамойиллари” мавзuidaги
Республика илмий-назарий анжумани
материаллари*

Тошкент 2016

МУНДАРИЖА

Биринчи бўлим. ҲОЗИРГИ АДАБИЙ ЖАРАЁН

<i>Норматов У.</i> Алиблар талқинида адабий жараён.....	7
<i>Шарипова Л.Ф.</i> Шеърятда дарё образи.....	13
<i>Ҳамдамов А.</i> Балдий тил жозибаси.....	19
<i>Ҳамроқулов А.Ш.</i> Балдий ҳақиқат ва эътиқод масаласи.....	22
<i>Усмонов О.</i> Миллий қадриятнинг гўзал тажассуми.....	25
<i>Расулова У.</i> Замонавий қиссаларда шахс фожеаси талқини.....	28
<i>Кенжаева П.У., Шамсиматова М.Б.</i> Лукмон бўрихон ижодига бир назар.....	31
<i>Мўминова С.А.</i> Маънавий бедорлик талқини.....	35
<i>Карамова Ш.Л.</i> Шеърятда «рамз тили».....	42
<i>Халдаров Д.Э.</i> Ижтимоий муаммолар талқини.....	46
<i>Шералиева М.</i> Кинон ва интертекстуальлик масаласи.....	48
<i>Яқубов М.</i> Жастин Мароцининг «темур: ислом шамшири, дунё фотиҳи» тарихий романи ҳақида мулоҳазалар.....	52
<i>Ражабона Ф.</i> Қиссада услубий синкретизм.....	54
<i>Расулова С.</i> Тоҳир Малик қиссаларида «сиёсий маҳбуслар» қисматинининг ёритилиши.....	58
<i>Ҳамраев К.</i> Ҳикоя жанрида балдий параллелизм.....	60
<i>Дабиллов П.А. И. Юсуфов</i> шеърятда лирик қаҳрамон ва конфликт.....	66
<i>Муҳиддинова Д.З.</i> «Бетоналланув» муаммосининг балдий талқини.....	67
<i>Анданиязова Д.Р.</i> Балдий матнда аллозив номларнинг ўрни.....	71
<i>Акбарова М.М.</i> Тарихий ҳикояда образ талқини.....	75
<i>Қуронов С.</i> Лирик мушоҳада объектининг воқеликсга кўчиши визуалланувнинг бонн омилли сифатида.....	80
<i>Сайдова Б.</i> Чорраҳаддаги икки алиб.....	84
<i>Султанов З.Н.</i> «Отамдан қолган далалар»: роман ва киноталқин.....	87
<i>Шомуродова С.</i> Мехр ҳақида китоб.....	92
<i>Азизов Н.Н.</i> Игнабарт шеърининг мазмун қатлами.....	95

Иккинчи бўлим

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ ТАРИХИ ВА НАЗАРИЯСИ

<i>Жабборов П.</i> Ўзбек матншунослигининг долқарб муаммолари.....	99
<i>Жўрақулов У.</i> «Ҳайрат ул-аброр» ва «Қуталғу билиг».....	105
<i>Олтинбек О.</i> Рауф Парфининг «Қирим халълари» туркуми.....	110
<i>Имомова Г.М.</i> Адабий-балдий синтез ва унинг ўзига хослиги.....	120
<i>Пардаев Қ.</i> Муқимийнинг икки ҳажвияси матни тарихидан.....	126
<i>Аминов Ш.</i> Қайта нашр эҳтиёжи.....	130
<i>Маткаримона С.</i> Ўзбек мумтоз адабиётида анъанавийлик.....	137
<i>Раҳимона Б.Б.</i> Холиселик намунаси.....	140
<i>Қалақбаев С.</i> Дидактик адабиётнинг намуналари.....	144
<i>Болтаева Г.</i> «Хатинг андоқ сабҳаким...».....	148

изохга ҳожат ҳам йўқ. Гуё мусаввир азалий қадриятлар билан тўйинган халқ ҳаётининг бир лавҳасини матога чизгану қўйган. Ижодкор шу биргина воқеа мисолида ўзбек халқининг ўзак фазилатларини — рухий гўзаллиги, маънавий бойлиги, азалий қадриятларга, жумладан, меҳмондўстлик анъаналарига қатъий риоя қилишини, бундай қадриятлар халқнинг қон-қонига сингиб кетганини ўзига хос тарзда кўрсатиб бера олган.

ЗАМОНАВИЙ ҚИССАЛАРДА ШАХС ФОЖЕАСИ ТАЛҚИНИ

У. Расулова, филол.ф.н., доцент (ЎзМУ)

Қисса жанри инсоннинг сурати-ю сийратини тўлиқроқ тасвирлашга, унинг ҳаётдаги ўрнини кўрсатишга аҳамият беради. Қаҳрамон тадрижини ёритиш, уни синонларда товланишини асослаш адибга масъулият юклайди. Шу маънода китобхон эътиборига ҳавола этилаётган қиссалар мавзу мундарижаси турлича. Қиссаларда ижтимоий турмушни тасвирлаш, инсон қисматидаги мураккабликни ёритиш, тафаккурдаги ўзгаришларни теган таҳлил этишга эътибор ортмоқда. Истиқлол шарофати билан ҳақиқатни халққа етказиш, мустабид тузум сиёсатини аниқлашга имкон яратилди. Насрда пуч роялар асирга айланган шахслар ҳаёти бадиий тавълаштиришда бошланди. Шойим Бўтаевнинг «Шўродан қолган одамлар» қиссаси ўзига хос ҳодиса сифатида мутахассислар эътирофига сазовор бўлди. Сарлавҳадан маълумки, собиқ тузумда шаклланиб, унга эътиқод қилган кимса қисмати таҳлил этилади. Тузум тугатилса ҳам, унинг асорати инсон тақдирида буй кўрсатади. Мазкур лаврнинг манзарасини тасвирлашда қисмлар бирикиб яхлитликни юзага келтиради. Илк жумлада ўғилнинг отага полиз кўриқчисига ўхшаб таёқ ушлаб ўтаётганини писанда қилиши вазиятни тараққийтиради. Кенг ҳудудда (шўро жамиятида) жонсиз кўриқчининг ҳеч нарса экани, ўйинчоқлиги метафорик аҳамият касб этади. Таёқ детали орқали инсонларга етказилган дилдорликка урғу берилди. Қиссада лавр иллатлари бирма-бир фож этилади. Кичик оила парокандилигидан жамият талотўмигача қамраб олинар экан, лавҳалар жамланиб, сабаб-натижа асосидagi тартиботни ҳосил қилади. Житарлар ўртасидаги кўринмас низолар аста-секин меҳр—оқибат ришталарини узиб ташлайди. Муҳитдаги носозлик ёшлар тарбиясига салбий

таъсир этгани ўғрилик воқеасида кўринади. Ака-ука адоватининг қурбони Тошмурод (умид, муроднинг сўниб, тошга айланиши) умри заволга юз тутади. Амакининг милицияга арз қилиши, ишнинг судга оширилиши жараёндан бохабар қишлоқ аҳли оёққа туради. Шу ўринда муаллифнинг яхши топилмаси сезилади. Миллат, ватан, дин каби олий туйғудан мосуво тиланчи лўлилар қавму қариндошини танимаган бераҳм амакини жиноятчи санаб тош отадилар. Назоратчи — МЭЛС (доҳийлар исмининг қисқартма шакли) мафкуранинг содиқ хизматчиси эътиқод қулига айланганини тан олмайди. Хусусан, собиқ маҳбус билан диалогда инсоний тубанлик муаммоси кўтарилади. Қизиги халқ ўғридан кўркмайди, нафратланмайди, бироқ Назоратчидан ҳайиқлади. Асарда Назоратчининг трамвайга ўхшатилиши битта изга тушиб умрни мазмунсиз ўтказиётгани ишонарли далилланади. Кўриқчининг устози Чўянбой Кулмонов исмида муаллиф пичинги ортади. Яъни чўнiday қаттиқ, мустаҳкам, бой такаббурнинг асли қулиги истеҳзо қилинади. Унинг турмани мадраса нишгидан қургани, темир интизом ўриятгани мафкурага содиқлигидан дарак беради. Қаҳрамон умрининг охирида уйдан ҳайдалиб, хору зорликдан тўйиб ўзини остани бежиз эслатилмайди. Бундай шум қисмат МЭЛСнинг пешонасига ҳам битилишига шайма қилинади. Муаллиф: «Назоратчининг хотини қирқ беш — эллик ёшлардаги аёл, сочлари оппоқ оқариб кетган, юзини қалин ажинлар қавлаб ташлаган, кўллари косовале, кўринишидан етмиш саксонларни қоралаган кампирга менгизгулик эди»¹ — дея портретни тақдим этаркан, тасаввуримизда жонланган аёлнинг зоҳири-ю ботинини тиниқ чизиб беради. Бу образ бошқа қаҳрамонлардан соддалиги, хокисорлиги, эрига мутелиги билан ажралиб туради. Унда қайнонадай айёрлик, овсенидай эркалик сифати бўлмаган, совуқ муносабатта мослашиб, итоатга кўниккан. Қамоқхонада ота учун ўғил оддий маҳбус, жиноятчи, ҳатто бошлиқ ҳиссиз Назоратчи ҳаракатидан ҳайрон. Бойси у хотинини тўқсон олтинчининг онаси, ўғлини эса маҳбус дейди. Азада ҳам тўн кийиб, белбоғ боғлаш ўрнига шинелу камарда бўлишликни лойиқ кўрган кимсанинг анъана, удумни тан олмаслиги, халқ қадриятига лоқайдлиги асосланади. Кўшми кампирнинг нишгардай гаплари шўрпешона хотин, лоқайд эр, бахтиқаро ўғил ҳақидаги қарашларни тўлдирди. Зеро, ҳақиқат аччиқ бўлади. Қиссада инсонийликдан маҳрум кимсанинг ижтимоий-тарихий шароитга тўлиқ мослашиб, ўзидигидан бетона-

¹ Бўтаев Ш. Ҳаёт. Қиссалар. — Тошкент: Шарқ, 2000. — Б. 327.